

УДК 378.091.1:61

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНОГО ЧИННИКА СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Магрламова К.Г., к. пед. н.,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Дніпропетровська медична академія
Міністерства охорони здоров'я України

У статті висвітлено основні підходи до реформування вищої медичної освіти в Україні як визначального чинника системи охорони здоров'я. Вказано на значення механізмів державного управління перебувальною сфери охорони здоров'я. Зауважується, що реформування системи охорони здоров'я веде до змін гуманістичного покликання сучасної медицини і виявляється в особистісній орієнтації підготовки майбутніх лікарів, оскільки основний зміст гуманітаризації медичної освіти може бути зведено до завдання формування у майбутніх лікарів високого рівня людської культури і професійної етики. Зроблено акценти на тому, що сталий розвиток галузі охорони здоров'я потребує висококваліфікованих медичних працівників, підготовлених до надання медичної допомоги. Концепція реформи медичної освіти в Україні чітко визначає поставлену мету: відповідність системи медичної освіти вимогам практичної сфери охорони здоров'я населення; підвищення якості підготовки медичних кадрів шляхом упровадження ефективної системи організації освітнього процесу; гармонізація вітчизняної медичної освіти з вимогами Євросоюзу.

Ключові слова: вища медична освіта, реформування освіти, система охорони здоров'я, підготовка лікарів у вищих закладах освіти.

В статье отражены основные подходы к реформированию высшего медицинского образования в Украине как определяющего фактора системы здравоохранения. Указано на значение механизмов государственного управления перестройкой сферы здравоохранения. Отмечается, что реформирование системы здравоохранения ведет к изменениям гуманистического призвания современной медицины и оказывается в личностной ориентации подготовки будущих врачей, поскольку основное содержание гуманитаризации медицинского образования может быть сведено к задаче формирования у будущих врачей высокого уровня человеческой культуры и профессиональной этики. Сделаны акценты на том, что устойчивое развитие отрасли здравоохранения нуждается в высококвалифицированных медицинских работниках, подготовленных к оказанию медицинской помощи. Концепция реформы медицинского образования в Украине четко определяет поставленную цель: соответствие системы медицинского образования требованиям практической сферы здравоохранения населения; повышение качества подготовки медицинских кадров путем внедрения эффективной системы организации образовательного процесса; гармонизация отечественного медицинского образования с требованиями Евросоюза.

Ключевые слова: высшее медицинское образование, реформирование образования, система здравоохранения, подготовка врачей в высших учебных заведениях.

Mahrlamova K.H. BASIC APPROACHES TO REFORMING OF HIGHER MEDICAL EDUCATION AS A DETERMINING PERFORMANCE OF THE HEALTH SYSTEMS

The article reflects the main approaches to the reform of higher medical education in Ukraine as the determining factor of the health care system. It is pointed out the importance of public administration mechanisms for the restructuring of the health sector. It is noted that the reform of the health system leads to changes in the humanistic vocation of modern medicine and turns out in the personal orientation of the training of future doctors, since the main content of the humanitarization of medical education can be reduced to the task of forming a high level of human culture and professional ethics for future doctors. Emphasis is placed on the fact that sustainable development of the healthcare sector needs highly qualified medical personnel trained for the work of medical care. The concept of reform of medical education in Ukraine clearly defines the goal: the conformity of the medical education system to the requirements of the practical sphere of public health; improving the quality of training of medical personnel through the introduction of an effective system for organizing the educational process; harmonization of the national medical education with the requirements of the European Union.

Key words: higher medical education, reforming of education, health care system, training doctors in higher education.

Сучасний етап розвитку освіти у світі характеризується особливою інтенсивністю реформістських процесів у галузі вищої освіти, що зумовлюються тенденціями світового розвитку. А це, зокрема, динамічний розвиток суспільства та як наслідок –

необхідність підготовки людей до життя у швидкоплинних умовах дійсності; перехід до інформаційного суспільства, суспільства знань, розширення міжкультурної взаємодії, що актуалізує важливість комунікабельності й толерантності; постіндустріальні

процеси глобалізації, інтернаціоналізації, інформатизації та інтеграції; виникнення та збільшення глобальних проблем, вирішення яких можливо лише у співпраці міжнародної спільноти, а це вимагає формування сучасного мислення в молоді; демократизація суспільства, розширення можливостей політичного й соціального вибору; динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення галузей, які потребують некваліфікованої та малокваліфікованої праці, глибокі структурні зміни у сфері зайнятості, що зумовлює постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації та перепідготовці кадрів, зростання їхньої професійної мобільності. У межах цих загальних тенденцій здійснюється реформування системи вищої освіти, спільними характеристиками якого є: децентралізація й демократизація управління; розширення автономії університетів з одночасним посиленням контролю з боку суспільства; акцентування на ринкових моделях організації, управління та фінансування вищої освіти [12, с. 11]. У період докорінних перетворень у соціально-економічній сфері України реформування національної галузі охорони здоров'я, адаптації лікувально-профілактичних закладів до умов ринкової економіки зростають роль і значення механізмів державного управління перебудовою сфери охорони здоров'я. Широтою і складністю завдань з реформування галузі пояснюється необхідність виконувати ті чи інші функції державного управління з питань охорони здоров'я всіма без винятку органами державної влади України [3, с. 5].

Реформування системи охорони здоров'я веде до змін гуманістичного покликання сучасної медицини і виявляється в особистісній орієнтації підготовки майбутніх лікарів. Основний зміст гуманітаризації медичної освіти може бути зведено до завдання формування у майбутніх лікарів високого рівня людської культури і професійної етики. Результатом має бути професіонал, який зможе поєднати принципи критичного мислення у застосуванні знань з різних галузей медицини; використовувати процес надання лікарської допомоги не тільки для суто медичного догляду, а й для виконання соціокультурних потреб людини; демонструвати найкращі риси медичного фахівця, які відображають медицину як гуманістичну професію, що дбає про людей. Зміни у змісті навчальної програми відповідно до вимог гуманітаризації вимагають також зміни стратегій викладання: від традиційної стратегії, центром якої є викладач, на стратегію, центром якої є студент як особистість, як об'єкт гуманістичної пе-

дагогіки. Головною метою цієї стратегії є навчити студента вчитися. Викладач підтримує бажання студента вчитися, але не втручається в його індивідуальний план та пріоритети щодо вибору предметів і курсів для вивчення. Навчання має носити особистісно зорієнтований характер – воно має передбачати спрямованість на особистість того, хто навчається, на його інтелектуальний і духовний розвиток як цілісної особистості, тому, природно, що воно має базуватися на принципах гуманізації [13, с. 83].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки лікарів, окремі її теоретичні і практичні аспекти були предметом наукового дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. Питання історії становлення медичної освіти України висвітлено у працях Л. Клос, І. Круковської, М. Кушик, М. Шегедин та інших. Фундаментальні питання професійної підготовки майбутніх лікарів, зокрема особливості організації та змісту підготовки фахівців у галузі охорони здоров'я, вивчають М. Банчук, І. Булах, О. Волосовець, Ю. Вороненко, Є. Гончарук, Л. Ковальчук, І. Мельничук, О. Мінцер, В. Москаленко, М. Мруга, В. Передерій, Ю. Поляченко та інші. Окремим аспектам зарубіжної практики організації системи вищої медичної освіти присвятили свої публікації О. Авдєєв, І. Булах, Л. Ковальчук, Н. Кучумова, В. Москаленко, І. Паламаренко, Ю. Поляченко та інші [6, с. 8].

Щоб вийти на новий рівень і досягти нових успіхів у тій чи іншій сфері, потрібно, насамперед, реформувати чинну систему, яка не дає позитивних результатів. Вибравши проєвропейський напрям, Україна активно почала займатися ламанням наявного ладу та впровадженням новел у чинне законодавство, проведенням реформ майже у кожній сфері суспільного життя, зокрема у сфері охорони здоров'я. Першим поштовхом для цього стало підписання Угоди, в якій зазначаються необхідність проведення реформ і положення, які показують, на що варто звернути особливу увагу для поліпшення реалій. Проте для нас відкритий досвід усіх європейських країн, які радо ним діляться з метою використання його у розробленні власних напрямів і способів реформування. Відштовхуючись від положень Угоди, Україна взяла за основу Британську страхову модель фінансування сфери охорони здоров'я, яка нині визнана однією з кращих у світі, й хочеться вірити, що і нам вона допоможе забезпечити належний рівень медичного обслуговування і змінить сумні теперішні реалії української медицини [15]. Зауважимо, що

система вищої освіти Великої Британії має тривалі університетські традиції, вона раніше багатьох європейських країн усвідомила та здійснила довгий і складний шлях реформ і впровадження інновацій, що має логічний, послідовний, поміркований, поступовий характер. Основними особливостями реформування сучасної вищої освіти у Великій Британії є, з одного боку, спрямованість на інтеграцію до європейського освітнього простору, а з іншого – намагання зберегти баланс між інноваціями та традиціями. Уряди Великої Британії (як консервативний, так і лейбористський) створили міцну законодавчу базу реформи освіти. Провідними тенденціями реформування вищої освіти в країні є: масовість; перехід від елітної моделі вищої освіти, яка була неспроможна забезпечити достатній інтелектуальний рівень суспільства, до бінарної, а потім до єдиної моделі вищої освіти, що орієнтована на потреби ринку праці; посилення контролю та скорочення автономії університетів; підвищення вимог до якості освіти; активна участь у реалізації ідей Болонського процесу, які мають сприяти підвищенню її якості та конкурентоспроможності, формуванню спільного європейського освітнього простору; інтернаціоналізація вищої освіти [12]. Для порівняння, державна політика України в галузі охорони здоров'я – це комплекс прийнятих загальнодержавних рішень чи взятих зобов'язань щодо збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я та соціального благополуччя населення держави як найважливішого складника її національного багатства шляхом реалізації сукупності політичних, організаційних, економічних, правових, соціальних, культурних, наукових та медичних заходів з метою збереження генофонду української нації, її гуманітарного потенціалу та врахування вимог нинішнього і майбутніх поколінь в інтересах як конкретної людини (особистості), так і суспільства в цілому [3].

Основи державної політики у сфері охорони здоров'я викладено в низці нормативно-правових актів та програмних документів, визначальними з яких є: Конституція України; Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»; Концепція розвитку охорони здоров'я населення України, затверджена Указом Президента України від 7 грудня 2000 р. №1313; укази Президента України: «Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров'я населення» від 6 грудня 2005 р. № 1694/2005; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 січня 2006 р.»; «Про заходи

щодо підвищення ефективності боротьби з небезпечними інфекційними хворобами» від 14 лютого 2006 р. № 132/2006; постанови Кабінету Міністрів України: Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків» (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 10 січня 2008 р. № 4); Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток» (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2008 р. № 1107); Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації» на 2002–2011 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2002 р. № 14); Національний план розвитку системи охорони здоров'я на період до 2010 р. (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2007 р. № 815) [7].

Концептуальні положення щодо підготовки сімейних лікарів у ВНЗ викладені в законах України «Про вищу освіту» [4], «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» [5], Державній Національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» [2], Національній доктрині розвитку освіти [10, 11], Концепції розвитку охорони здоров'я населення України [9], Концепції реформування системи підготовки лікарів в Україні та приведення її у відповідність з вимогами Болонської декларації [8], Концепції розвитку вищої медичної освіти в Україні, Постанові Кабінету Міністрів України «Про комплексні заходи щодо впровадження сімейної медицини в систему охорони здоров'я» [14], наказах Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження плану поетапного переходу до організації первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини» і «Про затвердження окремих документів з питань сімейної медицини».

У 2000 році затверджена Постанова Кабінету Міністрів України «Про комплексні заходи щодо впровадження сімейної медицини в систему охорони здоров'я» [14], в якій одним із провідних завдань упровадження сучасного типу медичного обслуговування населення визначено нагальне розроблення заходів, спрямованих на вдосконалення підготовки медичних кадрів. Сталий розвиток галузі охорони здоров'я потребує висококваліфікованих медичних працівників, підготовлених до надання медичної допомоги. Концепція реформи медичної освіти в Україні чітко визначає поставлену мету: відповідність системи медичної освіти ви-

могам практичної сфери охорони здоров'я населення; підвищення якості підготовки медичних кадрів шляхом упровадження ефективної системи організації освітнього процесу; гармонізація вітчизняної медичної освіти з вимогами Євросоюзу [8]. Водночас уряд України основними завданнями розвитку освіти визначив [10, с. 2–4]: системне підвищення якості освіти на інноваційній основі; модернізацію та впровадження професійних стандартів відповідно до світового досвіду, вимог європейського ринку праці, оновлення класифікатора професій; розроблення ефективної системи навчально-методичного забезпечення освіти; створення умов для розвитку індустрії сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо). Розвиток української медичної освіти спрямовано на підготовку висококваліфікованого лікаря, який відповідає сучасному рівню медичної науки і вимогам суспільства, має ґрунтуватися на якісно новій методології організації навчального процесу за міжнародним зразком, в основу якого покладені європейські тенденції та національна стратегія. Зростання освіченості медичних працівників сприятиме піднесенню соціального престижу професії [16].

Загальнодержавна програма «Здоров'я-2020: український вимір», Закон України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 7 липня 2011 р. № 3611-VI та відповідні чинні нормативні документи України передбачають реорганізацію та оптимізацію медичної допомоги зі створенням дієвої системи охорони здоров'я, зорієнтованої на пріоритетний розвиток первинної медичної допомоги – сімейної медицини. Пріоритетний розвиток первинної медичної допомоги передбачає перш за все підготовку кваліфікованого лікаря первинної ланки, сімейного лікаря, кваліфікація якого відповідає б міжнародному та європейському рівням [1].

Згідно зі ст. 3 Конституції України здоров'я людини є однією з найвищих соціальних цінностей держави. Однак показники стану здоров'я населення України мають сталу негативну тенденцію (з деяким поліпшенням за останній рік). Причина такої ситуації перебуває у площині саме охорони громадського здоров'я, а точніше, відсутності розуміння на державному рівні значущості й гострої необхідності формування державної політики розвитку громадської охорони здоров'я.

Європейська політика «Здоров'я-2020» спрямована на: визначення загальнонаці-

ональних пріоритетів поліпшення здоров'я; підвищення обізнаності громадськості та розуміння детермінант здоров'я, хвороб, інвалідності та можливостей для прогресу; забезпечення вимірних цілей і завдань, які застосовуються на національному рівні держави й місцевому рівні; залучення різних секторів життя до забезпечення зміцнення політики та вдосконалення практик, для поліпшення наявних фактичних даних і знань про здоров'я населення; визначення пріоритетних досліджень, значення оцінки і потреби збору об'єктивних даних щодо поліпшення здоров'я. Таким чином, європейська політика з охорони здоров'я спрямована саме на забезпечення громадського здоров'я – з чітким розумінням мети і механізмів її досягнення [3].

Практична медицина в Україні – це медична допомога, яка щоденно надається сотням тисяч хворих в амбулаторіях, поліклініках та лікарнях. Це розгалужена система медичних закладів первинного, вторинного і третинного рівнів, об'єднаних єдиною метою – збереження та поліпшення здоров'я пацієнтів. У системі практичної медицини України працюють майже 240 тисяч лікарів, 630 тисяч середніх медичних працівників, стільки ж працівників допоміжних служб, розгорнуто понад 600 тисяч лікарняних ліжок. Незважаючи на це, розвиток медичної допомоги з постійним розширенням спеціалізованих служб не забезпечив належного рівня якісної профілактики, діагностики, лікування та реабілітації, збереження і зміцнення здоров'я громадян України.

Таким чином, зарубіжний досвід виходу з подібних медико-соціальних криз свідчить про необхідність наближення медичної допомоги безпосередньо до родини, об'єднання на рівні родини елементів лікування та профілактики, медичної, психологічної і соціальної допомоги. Удосконалення медичної освіти та медико-санітарної допомоги населенню – одне з першочергових завдань реформування системи охорони здоров'я України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вороненко Ю.В., Шекера О.Г., Ткаченко В.І., Медведовська Н.В., Краснов В.В. Підходи до підготовки сімейних лікарів в Україні та країнах Європи. Український медичний часопис, 3 (101). V/VI 2014. С. 116–120. URL: www.umj.com.ua
2. Державна Національна програма «Освіта (Україна XXI століття)». URL: http://www.uzakon.com/documents/date_5x/pg_irwjios.htm
3. Державна політика у сфері охорони здоров'я: кол. моногр.: у 2 ч. / кол. авт.; упоряд. проф. Я.Ф. Радиш; передм. та заг. ред. проф. М.М. Білинської,

проф. Я.Ф. Радиша. К.: НАДУ, 2013. Ч. 1. 396 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monogr/457d99ff-a477-4205-baaf-2cee246fe3da.pdf

4. Закон України «Про вищу освіту». / Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37–38, ст. 2004; Із змінами, внесеними згідно із Законом № 76-VIII від 28.12.2014, ВВР, 2015, № 6, ст. 40.

5. Закон України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» № 3611-17 від 07.07.2011 р. / Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14, ст. 86.

6. Кліщ Г.І. Професійна підготовка лікарів в університетах Австрії. 13.00.04. Теорія і методика професійної освіти. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Тернопіль 2013.

7. Концептуальні основи національної політики в галузі охорони здоров'я. / В.М. Пономаренко, А.М. Нагорна, Л.І. Ткач, В.С. Гуменний. Укр. мед. вісті. 1997. Квіт. – черв. № 1 (56). С. 28–29.

8. Концепція реформування системи підготовки лікарів в Україні та приведення її у відповідність до вимог Болонської декларації. URL: http://testcentr.org.ua/bolon_proc.php.

9. Концепція розвитку охорони здоров'я населення України: затв. Указом Президента України № 1313/2000 від 7 грудня 2000 р. / URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1313%2F2000>

10. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 р., № 347/2002. Освіта. 2002. № 26. С. 2–4.

11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки: схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

12. Огієнко О.І. Тенденції реформування вищої освіти Великої Британії в контексті євроінтеграційних процесів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2014, № 1 (35). С. 10–19.

13. Паламаренко І.О. Урахування досвіду Великої Британії при підготовці сімейних лікарів в Україні. Вісник Національного університету оборони України. 4 (41)/2014 С. 80–86.

14. Про комплексні заходи щодо впровадження сімейної медицини в систему охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України № 989 від 20.06.2000 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/989-2000-п>.

15. Скасків Т. Відповідність медичної реформи вимогам Угоди про асоціацію України з ЄС: погляд юриста. URL: <http://www.umj.com.ua/article/115385/vidpovidnist-medichnoyi-reformi-vimogam-ugodi-pro-asotsiatsiyu-ukrayini-z-yes-poglyad-yurista>

16. Стечак Г. М. Педагогічна підготовка майбутніх сімейних лікарів у медичному університеті. 13.00.04. Теорія і методика професійної освіти. Дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук. Львів. 2017. 282 с.